

УДК 346.1

**Кульчій Олег Олександрович** –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства  
Полтавського університету економіки і торгівлі

**Oleh O. Kulchii** –

candidate of juridical sciences,  
associate professor of the Department of Legal Studies,  
Poltava University of Economics and Trade  
(3 Kovalia Street, Poltava, 36000, Ukraine)

## Напрями удосконалення правового регулювання підприємницьких відносин для сприяння повоєнній відбудові України

У статті проаналізовано перспективні напрями удосконалення правового регулювання підприємницьких відносин для сприяння повоєнній відбудові України. Визначено ключові виклики та можливі заходи стимулювання, зокрема дерегуляція, системна державна допомога, реформа інституцій підтримки підприємництва.

**Ключові слова:** підприємницька діяльність, правове регулювання, дерегуляція, повоєнна відбудова, інвестиційний клімат, інфраструктура.

### ***O.O. Kulchii Directions for Improving Legal Regulation of Business Relations to Promote Post-War Reconstruction in Ukraine***

The article discusses the potential areas that could aid in improving the legal regulation of entrepreneurial relations to support the post-war reconstruction of Ukraine. Due to the extensive damage caused by Russia's military aggression, Ukraine is faced with intricate challenges to revive its economy. Therefore, it is essential to establish effective legal frameworks to ensure successful post-war recovery and economic development.

The study examines recent research on various aspects of Ukraine's post-war reconstruction. However, there is a need for greater academic attention to stimulate legal regulation that promotes entrepreneurial activity and reconstruction efficiency.

The article intends to predict legal issues that may arise in governing entrepreneurship post-war and propose solutions to boost business activity and economic recovery.

The post-war reconstruction requires effective business regulation to rebuild infrastructure, restore economic stability in liberated territories, and create a favorable investment climate for entrepreneurship development.

During the recovery stage, the Ukrainian government should prioritize micro enterprise incentives. Examining the possibility of reforming the country's institutional entrepreneurship support mechanism is important, as institutions play a crucial role in promoting business and economic growth. To encourage entrepreneurship, the government could consider implementing further deregulation, providing systematic state assistance in overcoming administrative barriers, implementing tax policies, and making systematic efforts to combat corruption. Additionally, gradually applying a legal regime similar to "Diia.City" to more economic activities could help increase investment attractiveness.

**Keywords:** entrepreneurship, legal regulation, deregulation, post-war reconstruction, investment climate, infrastructure.

**Постановка проблеми.** Руйнування, спричинені військовою агресією з боку РФ проти України поставили складні виклики перед українською державою та суспільством, які можна визначити як «екзистенційні». Від того, наскільки ефективною буде відповідь на ці

виклики залежить доля України. Одним із таких складних викликів, який потребує комплексного та стратегічного вирішення є значна шкода, спричинена економіці держави (будемо розглядати цю шкоду в комплексі не ігноруючи того факту, що шкода «розподілена»

непропорційно залежно від території). Ця шкода є не лише поточною, але матиме і далекосяжні наслідки якщо брати до уваги руйнування інфраструктури (у т.ч. виробничої), відновлення якої потребуватиме не лише значних фінансових ресурсів, але і часу; якщо враховувати вимушене переміщення значної кількості економічно активного населення за межі регіонів свого проживання, а, особливо, за кордон. Звісно, окреслена проблема є комплексною та передбачає, передусім, необхідність стратегічного планування її подолання з боку держави. Але при цьому необхідно враховувати, що одночасно із плануванням стратегії відбудови має закладатися правова база (legal framework) не лише повоєнного відновлення, але і повоєнного функціонування та розвитку держави загалом та економіки зокрема. Саме правова база має стати запорукою стабільності курсу держави, що має викликати довіру не лише потенційних інвесторів, але й співгромадян, які постануть перед вибором повертатися в Україну чи продовжувати облаштовувати своє життя в умовах відносної стабільності за її межами. Правова база подальшого розвитку та регулювання економіки має підкріплювати та гарантувати позитивний образ майбутнього, який влада має запропонувати задля відновлення держави.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Стан опрацювання досліджуваної теми в Україні є недостатнім. Почали з'являтися численні публікації, присвячені різноманітним аспектам повоєнного відновлення, однак більшість із них висвітлюють проблему з точки зору економіки або державного управління. Із робіт, які зачіпають правові аспекти повоєнного відновлення слід відмітити праці Н. О. Клещенко [11], В. А. Устименка [10], С. А. Потапенко [12] та ін.

На увагу заслуговують також наукові праці зарубіжних учених, присвячені процесам повоєнного відновлення у різних країнах світу. Передусім це стосується аналітичних досліджень, виконаних у різних країнах на замовлення Світового банку. Їх актуальність обумовлено спільністю багатьох труднощів, які виникають у процесі відновлення.

**Невирішені раніше проблеми.** Дослідження проблематики стимулюючого правового регулювання підприємницьких

відносин для сприяння повоєнній відбудові України відсутні. Тому ця тема потребує уваги дослідників.

**Метою статті** є прогностичний аналіз перспективних проблемних питань правового регулювання підприємницьких відносин на етапі повоєнного відновлення України та пошук можливих напрямів удосконалення правового регулювання законодавства, які б сприяли розвитку підприємницької діяльності та, таким чином, максимальній ефективності відновлення.

**Виклад основного матеріалу.** З часу відбудови у країнах Європи після завершення Другої світової війни міжнародна спільнота набула значного досвіду у сфері подолання наслідків збройних конфліктів. Особливої уваги заслуговує практика Світового банку, заснування якого було пов'язане саме з повоєнною реконструкцією у західноєвропейських державах. Незважаючи на зменшення масштабності військових дій у другій половині ХХ століття, кількість конфліктів у світі лише зростала.

За багаторічну історію Світовий банк брав участь у відбудові післявоєнних країн на різних континентах. Отже, його досвід є цінним джерелом знань. Варто зазначити, що в межах надання допомоги Світовий банк проводив аналітичні дослідження, узагальнені результати яких можуть стати у нагоді для планування та здійснення повоєнної відбудови України, зокрема стимулювання підприємницької діяльності.

При цьому слід враховувати, що ситуації повоєнної відбудови у кожній країні є індивідуальним та залежать від багатьох унікальних чинників, як то: масштаби руйнування економіки та інфраструктури, особливості національної економіки (зокрема, структурно-галузеві), доступні ресурси, глибина соціальних протиріч (у випадках громадянських воєн) та, навіть, особливості національної етики та культури). Однак, разом із тим, починаючи із часів світових воєн міжнародне співтовариство накопичило доволі багатий досвід подолання повоєнних наслідків у різних країнах.

За понад півстоліття свого існування Світовий банк був безпосередньо долучений до повоєнної відбудови у багатьох країнах на різних континентах. Відтак досвід, який накопичений цією інституцією, заслуговує на увагу. Слід

зважаючи, що Світовим банком у країнах, яким він допомагав, часто проводилися аналітичні дослідження, узагальнені результати яких, безумовно, будуть цінними для планування та реалізації повоєнної відбудови України загалом, та стимулювання підприємницької діяльності, зокрема.

Одним із результатів подібних досліджень є висновки стосовно етапів та суті повоєнної відбудови. За думку фахівців світового банку повоєнна відбудова має починатися ще під час конфлікту і має здійснюватися з метою забезпечення гуманітарних потреб громадян а також повинна передбачати планування наступних етапів відбудови, які будуть реалізовуватися щойно для цього складуться сприятливі обставити [1].

Щодо сутності повоєнної відбудови спеціалісти Світового банку визначають, що «відбудова не означає лише відновлення фізичної інфраструктури. Вона також не обов'язково означає відбудову соціально-економічної структури, яка існувала в країні до початку конфлікту. Конфлікт, особливо довготривалий конфлікт, трансформує суспільство, і повернення до минулого може бути неможливим або небажаним» [1].

Це є цілком застосовним до нашої держави з огляду на потребу переосмислення не лише галузевої структури економіки (наприклад, чи доцільним є відновлення знищених та розграбованих росіянами металургійних гігантів Маріуполя, греблі Каховського водосховища тощо), але і принципів її побудови (перевага великого капіталу та зміцнення, таким чином, «олігархату», чи формування середнього класу шляхом стимулювання підприємницької ініціативи).

Звісно, великому бізнесу зазвичай належить вагома роль і в економіці і у повоєнній відбудові. Однак саме становлення прошарку середнього класу має бути запорукою соціальної стабільності та обороноздатності держави.

Значимий внесок у пошук стратегічних напрямів повоєнного відновлення України здійснили і вітчизняні дослідники з різних галузей науки. Економісти О. І. Амоша та О. О. Амоша відзначають, що: відсутність чіткої формули стратегічних перетворень знижує ефективність подальшого розвитку господарського комплексу [2, с. 69].

Інфраструктура національної економіки є сукупністю галузей та видів діяльності, що створюють загальний фундамент національного господарства, спрощують і роблять більш ефективною реалізацію товарів і послуг [2, с. 71]. Це змушує нас звернути увагу, з одного боку, на важливість стратегії перетворень та, з іншого боку, на важливість урахування у ході відновлення наявної інфраструктури економіки та необхідності її реконструкції (транспорт, енергетика, іригація, виробничі потужності тощо).

Науковці долучилися також і до процесу формування стратегії. Наприклад, Е. М. Лібанова визначила елементи бачення візії (бачення) відродження України, що є результатом спільної роботи всіх наукових установ Відділення економіки НАН України (наведено лише окремі аспекти, важливі для даного дослідження):

«1) візія повоєнної розбудови України передбачає формування модерного демократичного суспільства зі стійкою до ризиків людиноцентричною економікою;

2) правовою базою стане новий суспільний договір, спрямований на максимально справедливий розподіл результатів економічного зростання, зниження нерівності і бідності населення, досягнення східноєвропейських параметрів якості життя; ...» [3, с. 58].

Складовими (або шаблями) фундаменту відбудови дослідниця визначає: 1) безпеку (у широкому розумінні), 2) економіку; 3) довкілля; 4) соціальне середовище; 5) високу якість життя (надбудова фундаменту) [3, с. 56].

Економіка у цьому фундаменті стоїть поряд із соціальним середовищем та відіграє надзвичайно важливу роль, адже саме ці два елементи мають забезпечити усі інші, у т.ч. й безпеку, яка визначена першим пріоритетом.

Удосконалення правової бази безпосередньо пов'язане із соціальним середовищем, яке вона має унормувати. Е. М. Лібанова вважає основною повоєнною загрозою поновлення тиску держави на бізнес, корупцію (що уже є реаліями сьогодення) та, як наслідок, вихід у тінь значної частини економіки держави. Запобігання цьому ризику вбачається у розробці нового «суспільного договору», який спиратиметься на інституції, а не на персоналії і

контури якого дуже важливо окреслити якомога швидше [3, с. 56-57]. Це дійсно важливо для запобігання зневірі бізнесу та суспільства у владі держави, що знижуватиме і стійкість держави до зовнішньої агресії і довіру з боку партнерів.

Е. М. Лібанова відзначає ще одне важливе завдання системи управління, що, на наше переконання, має бути відображено і у правовому регулюванні – визначення найбільш перспективних і конкурентних сфер економіки та підтримка їх із застосуванням усіх доступних фінансово-економічних та організаційних інструментів (з урахуванням результатів руйнувань, зміни кон'юнктури, умов, що робить відновлення частини галузей недоцільним) [3, с. 56-57]. Однак відзначимо, що поряд із економічними чинниками у даному випадку слід зважати і на стратегічну безпеку. Це має зумовити початкову правову і організаційну підтримку локалізації найважливіших сегментів ВПК без урахування рентабельності.

В. А. Устименко вважає обставиною, яка визначатиме на майбутні роки імперативи подальшої політико-правової моделі реформування засад організації економіки, побудови правової системи та громадянського суспільства, адаптацію законодавства України до *Acquis communautaire* ЄС [4, с. 65-66]. Також він вважає важливим відійти від практики швидких і непослідовних змін у законодавстві України, що завдає шкоди національним інтересам та суперечить принципу верховенства права. Як один із варіантів запобігання такій практиці він пропонує закріпити принципи господарювання у Конституції України та зберегти Господарський кодекс України [4, с. 66-67]. Окрім того, автор пропонує втілювати у ході законодавчих змін ідеологію людиноцентризму, підвищити рівень прогнозованості рішень держави для бізнесу, уникати нерозважливої приватизації (зокрема, через корпоративізацію) тощо [4, с. 68-70]. На нашу думку, заслуговує на особливу увагу висновок В. А. Устименка щодо прийняття н.-п.а., спрямованих на формування позитивного інвестиційного іміджу країни [4, с. 71], що буде неможливо без ефективного запобігання корупції (особливо політичної).

Над проектуванням завдань відновлення, звісно, працюють не лише науковці. Створено урядовий веб-сайт «План відновлення України» [5], на якому запропонована

оптимістична візія відновлення України – «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». В рамках плану визначено перелік Національних програм для досягнення ключових результатів. Однак поки що це лише перелік без реального змістовного наповнення або з дуже поверховими завданнями (в оприлюдненій частині). Очевидно, робота над ним триває. Однак видається, що цих програм забагато і частина із них мають бути укрупнені та більше інтегровані між собою.

24 березня 2023 Комітет з питань економічного розвитку року провів слухання на тему: «План відновлення України від наслідків війни», які було організовано за ініціативи Українського союзу промисловців і підприємців. У ході слухань учасниками було запропоновано 7 ключових елементів, на яких має ґрунтуватися стаке відновлення України, з поміж яких першим є інтеграція в ЄС і доступ до ринків ЄС і G7, четвертим – сприятливе середовище для бізнесу. Обидва ці чинники мають безпосереднє відношення до правового унормування (щодо першого – то не лише на національному рівні) [6].

Є. Григоренко та М. Шніцер аналізуючи бізнес-середовище у контексті відновлення країни наводять цікаві статистичні дані, розглядають традиційні та нові виклики, зумовлені війною, та надають більш конкретні рекомендації щодо їх подолання. Заслуговує на увагу факт, що із 2014 р. в Україні зростає питома вага малих і середніх підприємств і у ВВП і у зайнятості населення [7, с. 109-111]. Це неминуче необхідно враховувати при розробці стимулюючого правового регулювання, оскільки відновлення економіки буде істотно залежати від розвитку малого та середнього бізнесу. Відсоток підприємств в Україні не дотягує європейського рівня, значна кількість підприємств не переживає запуск і лише дуже невелика кількість здатні масштабуватися до великих підприємств [7, с. 111-112].

На сьогодні завдяки лібералізації та цифровізації майже відсутні перешкоди започаткуванню бізнесу, однак спостерігається відносно високий відсоток невдач та брак інвестицій у розширення та розвиток бізнесу [7, с. 114].

Завдяки стрімкому розвитку малих та середніх підприємств, зокрема, у сфері ІТ,



відбулась помітна зміна галузевої структури економіки.

Для малих та середніх підприємств основні труднощі діяльності були зумовлені слабким захистом прав власності (загроза рейдерства), судова система, дрібна корупція, складне податкове адміністрування, високі податки і брак фінансування [7, с. 114].

Розробляючи плани удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності необхідно враховувати як уже звичні для українського бізнесу проблеми (як то надмірний адміністративний тиск, корупція тощо), так і нові, спричинені війною. Водночас важливо брати до уваги відмінності в потребах та можливостях великих корпорацій і малого та середнього бізнесу. Адже заходи підтримки, які ефективні для одних, можуть виявитися неадекватними для інших.

Є. Григоренко та М. Шніцер не вважають актуальними дерегуляцію та створення вільних економічних зон [7, с. 118]. Однак такі висновки не видаються достатньо обґрунтованими. По перше, саме надмірна і не позбавлена колізій регуляція бізнесу часто є передумовою для корупції. Тобто адміністративний тиск на бізнес може бути свідомим створенням умов для розвитку корупційної вертикалі. Це не слід розглядати як заклик до усунення адміністрування. Однак дозвільні та інші процедури, заходи контролю повинні бути максимально чіткими, простими та прозорими, справедливими, не вступати у протиріччя з іншими процедурами, нормативними актами та здоровим глуздом. Видається за доцільне встановити на рівні законодавства обов'язок органу, що здійснює регламентацію буд-яких дотичних до підприємницьких відносин процедур обов'язково переглянути нормативні акти, що їх визначають у разі наявності рішення суду касаційної (апеляційної, у разі відсутності оскарження) інстанції, що визначає недоліки регулювання таких процедур та порушення прав підприємців.

Відповідно до ч. 2 ст. 401 Господарського кодексу України спеціальні (вільні) економічні зони створюються з метою залучення інвестицій та ефективного їх використання, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, ..., впровадження нових

технологій, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України. Засоби, за допомогою яких можуть бути досягнуті визначені цілі визначені ч. 1 ст. 401. До них належать пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів [8].

З урахуванням того, що вже сьогодні помітне прагнення держави не лише відновити, але й підвищити податкові, митні та інші збори в умовах гострого бюджетного дефіциту видається маловірогідною готовність зменшити їх з метою покращення інвестиційного клімату. Спеціальні закони про вільні економічні зони, зони пріоритетного розвитку на сьогодні втратили чинність з ініціативи парламенту. Застосування таких режимів могло б бути виправданим для стимулювання відновлення ділової активності на територіях, які найбільше постраждали від бойових дій.

Разом із тим, в Україні діє закон «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», який фактично встановлює особливий правовий режим здійснення господарської діяльності (включно з особливостями оподаткування, використання трудових ресурсів та ін.) в окремих сферах [9]. На сьогодні вже є практика поширення цього правового режиму на діяльність щодо проектування та виробництва безпілотних апаратів та суміжних видів діяльності. Відпрацьовані під час упровадження т.зв. правового режиму «Дія.City» рішення з часом можуть бути масштабовані на ширше коло галузей господарювання (чи всі), а сам режим можна розглядати своєрідною «регуляторною пісочницею».

Крім того, масштаби руйнування інфраструктури змушують переосмислити і перспективи правового механізму концесії для залучення інвесторів до її швидкого відновлення. Для цього вже сьогодні варто переглянути чи відповідають норми поточної редакції Закону України «Про концесію», яка була прийнята у 2019 р. умовам повоєнного відновлення.

#### **Висновки.**

Таким чином, до основних викликів, необхідність подолання яких в умовах повоєнного відновлення видається найбільш нагальною, слід віднести:

– Відновлення зруйнованої інфраструктури (дороги, мости, об'єкти енергетичної системи держави тощо), що вимагатиме ефективного правового регулювання процедур закупівлі робіт, розподілу та контролю за витратами коштів та контролю якості робіт.

– Відновлення економічної стабільності, зокрема, на деокупованих територіях, що вимагатиме ефективних заходів стимулювання підприємницької діяльності та пошуку нових ринків збуту.

– Створення сприятливого інвестиційного середовища та підтримка розвитку підприємництва, що є комплексною та надзвичайно складною задачею, оскільки включає широкий спектр заходів, як то: створення простих, прозорих та стабільних правил для підприємців (у т.ч. у сфері митних зборів та оподаткування), ефективного захисту права власності, протидії корупції, спрощення бюрократичних процедур та надання всебічної підтримки підприємцям, готовим інвестувати у розвиток економіки держави та, таким чином, зростання ВВП та бази оподаткування.

Враховуючи окреслені виклики, розробка ефективного правового регулювання

підприємницької діяльності є надзвичайно важливою для успішної повоєнної відбудови.

Відтак, на етапі повоєнної відбудови державі варто звернути увагу на стимулювання мікропідприємництва, слід проаналізувати доцільність реформування інституційного механізму забезпечення підприємницької діяльності в Україні, оскільки, на думку окремих дослідників, інституційні механізми мають вирішальне значення для майбутнього підприємництва та економічного розвитку [10, с. 458]. Чинниками стимулювання можуть бути додаткові заходи, спрямовані на дерегулювання, системну державну допомогу у подоланні адміністративних бар'єрів для провадження підприємницької діяльності у випадках, коли їх усунення є неможливим чи недоцільним (наприклад, державні чи грантові програми для юридичної та бухгалтерської підтримки певних категорій підприємців), податкова політика та системне запобігання корупції. Одним із заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості може бути поступове застосування правового режиму, подібного до «Дія.City» на ширше коло видів господарської діяльності (а у перспективі – на всі).

### Список використаних джерел:

1. Post-conflict reconstruction: The role of the World Bank. / ed. by W. Bank. Washington, D.C: World Bank, 1998. 69 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf> (date of access: 18.12.2023).
2. Амоша О. І., Амоша О. О. Щодо формули стратегії повоєнної перебудови економіки. *Економіка промисловості*. 2023. № 1. С. 69-78. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr\\_2023\\_1\\_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2023_1_7) (дата звернення: 18.12.2023).
3. Лібанова Е. М. Щодо повоєнного відродження України (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 14 грудня 2022 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2023. № 2. С. 55-61. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu\\_2023\\_2\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2023_2_10) (дата звернення: 18.12.2023).
4. Устименко В. А. Політико-правові детермінанти повоєнного розвитку економіки України. *Вісник Національної академії наук України*. 2023. № 5. С. 64–71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu\\_2023\\_5\\_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2023_5_17) (дата звернення: 18.12.2023).
5. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 18.12.2023).
6. У Комітеті з питань економічного розвитку відбулися слухання на тему: «План відновлення України від наслідків війни». *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: [https://www.rada.gov.ua/news/news\\_kom/234665.html](https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234665.html) (дата звернення: 18.12.2023).
7. Григоренко Є., Шніцер М. Бізнес-середовище. *Відбудова України: принципи та політика* / за ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Б. Ведер ді Мауро; CEPR. Париж: CEPR Press, 2022. 508 с. С. 107-130. URL: [https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book\\_Ukrainian\\_0.pdf](https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf) (дата звернення: 18.12.2023).

8. Господарський кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 18.12.2023).
9. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 липня 2021 року № 1667-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 18.12.2023).
10. Williams N., Vorley T. Fostering productive entrepreneurship in post-conflict economies: the importance of institutional alignment. *Entrepreneurship & Regional Development*. 2017. Vol. 29, no. 5-6. P. 444–466. URL: <https://doi.org/10.1080/08985626.2017.1297853> (date of access: 18.12.2023).
11. Клещенко Н. О. Правотворча діяльність у повоєнний період: виклики та перспективи. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 231-235. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap\\_2022\\_13\\_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2022_13_39) (дата звернення: 18.12.2023).
12. Потапенко С. А. Правове регулювання планування нових населених пунктів на території України у повоєнний період. *Економіка та право*. 2023. № 1. С. 62-70. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpr\\_2023\\_1\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpr_2023_1_9) (дата звернення: 18.12.2023).

### References:

1. Post-conflict reconstruction: The role of the World Bank. / ed. by W. Bank. Washington, D.C: World Bank, 1998. 69 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf> (date of access: 18.12.2023).
2. Amosha O. I., Amosha O. O. Shchodo formuly stratehii povoiennoi perebudovy ekonomiky. *Ekonomika promyslovosti*. 2023. № 1. S. 69-78. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr\\_2023\\_1\\_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2023_1_7) (data zvernennia: 18.12.2023).
3. Libanova E. M. Shchodo povoiennoho vidrozhennia Ukrainy (stenohrama dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 14 hrudnia 2022 r.). *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. 2023. № 2. S. 55-61. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu\\_2023\\_2\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2023_2_10) (data zvernennia: 18.12.2023).
4. Ustyenko V. A. Polityko-pravovi determinanty povoiennoho rozvytku ekonomiky Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. 2023. № 5. S. 64–71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu\\_2023\\_5\\_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2023_5_17) (data zvernennia: 18.12.2023).
5. Plan vidnovlennia Ukrainy. URL: <https://recovery.gov.ua/> (data zvernennia: 18.12.2023).
6. U Komiteti z pytan ekonomichnoho rozvytku vidbulysia slukhannia na temu: “Plan vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny”. *Ofitsiyni portal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: [https://www.rada.gov.ua/news/news\\_kom/234665.html](https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234665.html) (data zvernennia: 18.12.2023).
7. Hryhorenko Ye., Shnitser M. Biznes-seredovyshe. Vidbudova Ukrainy: pryntsyepy ta polityka / za red. Yu. Horodnichenka, I. Solohub, B. Veder di Mauro; CEPR. Paryzh: CEPR Press, 2022. 508 s. S. 107-130. URL: [https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book\\_Ukrainian\\_0.pdf](https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf) (data zvernennia: 18.12.2023).
8. Hospodarskyi kodeks Ukrainy. Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (data zvernennia: 18.12.2023).
9. Pro stymuliuvannia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 15 lypnia 2021 roku № 1667-IX. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (data zvernennia: 18.12.2023).
10. Williams N., Vorley T. Fostering productive entrepreneurship in post-conflict economies: the importance of institutional alignment. *Entrepreneurship & Regional Development*. 2017. Vol. 29, no. 5-6. P. 444–466. URL: <https://doi.org/10.1080/08985626.2017.1297853> (date of access: 18.12.2023).
11. Kleshchenko N. O. Pravotvorcha diialnist u povoiennyi period: vyklyky ta perspektyvy. *Almanakh prava*. 2022. Vyp. 13. S. 231-235. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap\\_2022\\_13\\_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2022_13_39) (data zvernennia: 18.12.2023).
12. Potapenko S. A. Pravove rehuliuвання planuvannya novykh naselenykh punktiv na terytorii Ukrainy u povoiennyi period. *Ekonomika ta pravo*. 2023. № 1. S. 62-70. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpr\\_2023\\_1\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpr_2023_1_9) (data zvernennia: 18.12.2023).